

عزانه محرم

سخنران: جناب آقای محمد حسین رحیمی

موضوع: اثرشناسی کلمات طیب و خبیث
در فرهنگ قرآنی

جلسه نهم
(ششم محرم ۱۴۰۲)

لکلمین کلمه عین حیا
جعلت شرفاً و مهیماً

کَلِمَاتُ الْحَيْرِ تَبَايَاهُ الْحَسِينِ

@almenhaj

@almenhajGroup

@almenhaj

المنهاج

www.almenhaj.com(ir)

گروه فرهنگی المنهاج

السلامة على الحسين علي بن الحسين علي أولاد الحسين علي أصحاب الحسين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِكَ)

(خداوندا! به تو پناه می‌برم از این که)

(أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ)

(گمراه کنم یا گمراه شوم)

(أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَ)

(بلغزانم یا لغزانده شوم)

(أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أَظْلَمَ)

(ظلم کنم یا به من ظلم شود)

(أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ)

(به جهل بکشانم،

یا به جهل کشیده شوم)

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَاعَبْدِ اللَّهِ

وَ عَلَى الْأَرْوَاحِ الَّتِي حَلَّتْ بِفِنَائِكَ

عَلَيْكَ مِنِّي سَلَامٌ اللَّهُ أَبَدًا

مَا بَقِيَتْ وَ بَقِيَ اللَّيْلُ وَ النَّهَارُ

وَ لِاجْعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّي لِزِيَارَتِكُمْ

السَّلَامُ عَلَى الْحُسَيْنِ وَ عَلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ

وَ عَلَى أَوْلَادِ الْحُسَيْنِ وَ عَلَى أَصْحَابِ الْحُسَيْنِ

جلسه ششم گفتاری پیرامون
(کلمات طیب و کلمات خبیث)

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً
كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ.
تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ
الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ.
وَ مَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ
فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ.

(آیات 24-26 / سوره ی مبارکه ی ابراهیم)

آنچه گذشت

در مباحثی که تاکنون تحت عنوانِ
(گفتاری پیرامون کلمات طیب و کلمات خبیث)

تقدیم شما شد گفتیم:

(تربیت)،

قرار گرفتن (کلمات طیب)، در جان انسان است.

به نظر می‌رسد ساختار وجودی ما،
به این ترتیب عمل می‌کند که:

در زیر ساخت وجودی ما،
(**کلماتی**) نقش بسته است که:

(**زندگی ما را رقم می‌زند**)

این (کلمات) حاصل (تربیت خانوادگی)،

یا (تربیت اجتماعی) اعم از:

منابع دریافتی ما از بیرون مانند:

مدارس و منابر و کلیه بلندگوها،

و یا مراجع دریافتی ما از درون مانند:

مطالعات و اندیشه و تفکر،

و در یک کلمه‌ی جامع (سیر زندگی ما)، است.

این (کلمات) است که:
در لایه لایه‌ی درون ما جا خوش کرده،
و چه بدانیم و چه ندانیم،
چه به آن آگاه باشیم و چه نباشیم:

احساس (سعادت) یا (بدبختی و شقا) را،
در ما رقم می‌زنند.

در بیانی عمیق،
از مرحوم علامه‌ی طباطبایی نقل کردیم:.

ملاک در این که اسمی بر مصداقی صدق کند،
(**غایت و غرض آن اسم**) است؛
نه جمود لفظ بر یک صورت واحد.

آنچه که در هر زمان و هر عصری،
و در تمامی مصداقها، و تمامی دورانها،
(واحد و یکسان) است:

(غایت و غرض یک اسم) است.

غایت و غرض (کلمه)،

(بیان و اظهار) چیزی است که:
(در درون پنهان است)

(رب)،

آنچه را که از جنس (توبه و بارش رحمت)،

در درونش پنهان است،

در لباس (ربنا ظلمنا انفسنا) آشکار می‌کند،

و از آن به (کلمه) تعبیر می‌کند.

(فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ)

(رب)، آنچه را که از جنسِ
(سیر دادن و رساندن یک انسان به مقام امامت)،
در درونش پنهان است، در لباسِ
(حوادث و وقایع و ابتلائات) آشکار می‌کند،
و از آن به (کلمه) تعبیر می‌کند.

(وَ إِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ)

(رب)،

آنچه را که از جنسِ (خلق و شفا و احیاء)،
در درونش پنهان است،
در لباس عیسی آشکار می‌کند،
و از آن به (کلمه) تعبیر می‌کند.

(بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ)

و تمامی عالم، ظهور (رب العالمین) است.
پس تمامی عالم (کلمات) اوست.

(اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ كَلِمَاتِكَ بِأَتَمِّهَا)
(وَ كُلِّ كَلِمَاتِكَ تَامَةً اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكَلِمَاتِكَ كُلِّهَا)

گرچه در مقام تربیت،
هدف اصلی **(تزکیه)** نفوس است؛
اما در مقام اجرا، آغاز تربیت از ناحیه‌ی
(علوم حقه) و **(معارف حقیقی)**، است.

حال سوال اساسی این است که:
(علوم حقه) و **(معارف حقیقی)**،
(در چه قالبی و چگونه)،
به وظیفه‌ی تربیت خود عمل می‌کنند.

(علوم حقه) و (معارف حقیقی)،

همان (کلمات طیب) است که قرآن کریم،
درباره‌ی نحوه‌ی عملکرد آنها می‌فرماید:

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

آنچه که به سوی الله تعالی (صعود) می‌کند،

(کلم طیب)، است؛

آنچه که (کلم طیب) را بالا می‌برد، (عمل صالح) است.

انسان، دائماً در حالِ سیر است؛
این سیر با (کلمه)، آغاز می‌شود؛

(کلمه)،

(نوشته‌ای در درون جان انسان است)

که (عمل) از آن سرچشمه می‌گیرد.

با هر (عملی)، (انسان دیگری)، خلق می‌شود؛
و (انسان دیگر)،
دارای (دریافت یا کلمه‌ی دیگری) است.

(کلمه‌ای)، که در اثر (عمل)،
جایگاهش در نزد انسان تغییر کرده است.

(عمل)، دائما در حالِ

(خلق دنیایی جدید متناسب با خود، در درون انسان) است؛

با هر (عملی)، (انسان دیگری)،

و (انسان دیگر)، دارای (دریافت یا کلمه‌ی دیگری) است.

(کلمه‌ای)، که در اثر (عمل)،

جایگاهش در نزد انسان تغییر کرده است.

و (تربیت)،

قرار گرفتن (کلمات طیب)،
در جان انسان است.

ادامه‌ی سخن

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً
كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ.
تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ
الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ.
وَ مَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ
فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ.

(آيات 24-26 / سورة هود مبارکه ی ابراهیم)

تا اینجا موضوع سخن ما این بود که:

(تربیت)،

قرار گرفتن (کلمات طیب)،

در جان انسان است.

اما همانطور که ملاحظه کردید،
قرآن کریم از نوع دیگری از (کلمات)،
به نام (کلمه‌ی خبیث) هم سخن می‌گوید.

(مَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ)

و از آنجائی که **(تربیت سعادت‌مندانه)**،
قرار گرفتن **(کلمات طیب)**، در جان انسان است.
در نتیجه لازم است :

نوع دیگری از **(تربیت)** هم وجود داشته باشد که:
با **(کلمه‌ی خبیث)** به وقوع می‌پیوندد.

پس قدم بعدی گفتار ما،
(کلمات طیب) و (کلمات خبیث)،
و بررسی و آثار آن در جان انسان است.

بررسی آثار
(کلمات طیب و خبیث)

قرآن کریم در توصیف (کلمه‌ی طیب) می‌فرماید:

(كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ)
(أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ)

(کلمه‌ی طیبه) مانند درخت طیبه است،

که ریشه‌ی آن ثابت،

و شاخه‌های آن در آسمان است.

(تُوْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا)

درخت طيبه‌ای که:

به (اذن) پروردگارش همواره میوه می‌دهد.

سپس در توصیف (کلمه‌ی خبیث) می‌فرماید:

(وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ)
(اجْتَنَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ)

(کلمه‌ی خبیثه) مانند درخت خبیثه است،
که از روی زمین کنده شده، و هیچ قراری ندارد.

و از تشبیه (کلمه‌ی طیب / کلمه‌ی خبیث)
به (درخت طیب و درخت خبیث)
به عنوان یک تمثیل یاد می‌کند؛
تمثیلی که هدف آن برای مردم،
(تذکر / پذیرش و اثر گذاری یادآوری) است.

(وَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ)

بررسی تحلیلی آیه

به عناصر موجود،

در تمثیل قرآن کریم توجه فرمایید!

در این تمثیل، (کلمه‌ی طیبه)، به (درخت طیبه)،
و (کلمه‌ی خبیثه)، به (درخت خبیثه) مانند شده است.

در هر تمثیل، امری (معقول)،
به امری (محسوس)، مانند می‌شود.

در بخش اول این تمثیل،
(کلمه‌ی طیبه)، امر (معقول)،
و (درخت طیبه) امر (محسوس) است.

وجه شباهت این دو به یکدیگر این است:
(درخت طیبه) ریشه‌ی ثابت دارد و شاخه‌های آن در
آسمان است، و همواره به اذن پروردگار میوه می‌دهد.

در بخش دوم این تمثیل،
(کلمه‌ی خبیثه)، امر (معقول)،
و (درخت خبیثه) امر (محسوس) است.

وجه شباهت این دو به یکدیگر این است:
(درخت خبیثه) ریشه‌ی در زمین نداشته و به همین
دلیل قرار ندارد.

(کلمه‌ی طیبه)، دارای
و (ثبات) و (میوه و ثمره‌ی دائمی) است.

(کلمه‌ی خبیثه)، ریشه و قرار ندارد.
چیزی که ریشه و قرار ندارد،
نه میوه می‌دهد و نه قرار و آرامش به دنبال می‌آورد.

آیهی بعد، حاوی کلامی است که
مقصود از (کلمه‌ی طیبه)،
و (ثبات) و (میوه و ثمره‌ی دائمی) آن را شرح می‌دهد.

(يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا)
(بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ فِي الْآخِرَةِ)

سخن آیه این است که:
خداوند مؤمنین را با **(قول ثابت)**،
در **(حیات دنیا)** و در **(آخرت)** تثبیت می‌کند.

(يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا)
(بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ فِي الْآخِرَةِ)

مرحوم علامه‌ی طباطبایی،
در خصوص **(قول ثابت)**، می‌فرمایند:

فَيَعُودُ الْمَعْنَى إِلَى أَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ثَبَّتُوا عَلَىٰ إِيمَانِهِمْ
وَاسْتَقَامُوا ثَبَّتَهُمُ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

معنای آیه این است که:
مومنان اگر بر ایمان خود ثابت قدم بوده و استقامت کنند،
خداوند آنان را بر اساس این استقامت،
در دنیا و آخرت تثبیت می‌کند.

فَهَذَا التَّثْبِيْتُ بِالنَّظَرِ إِلَى التَّمثِيلِ،
بِمَنْزِلَةِ إِحْكَامِ الشَّجَرَةِ الطَّيِّبَةِ،
مِنْ جِهَةِ ثُبُوتِ أَصْلِهَا فِي الْأَرْضِ.

و این تثبیت با توجه به تمثیل،
مانند محکم بودن درخت طیبه است،
از این جهت که ریشه‌ی آن در زمین ثابت است.

وَ إِذَا ثَبَتَ أَصْلُ الشَّجَرَةِ نَمَتْ،
وَ تَفَرَّعَتْ بِالْفُرُوعِ وَ أَتَتْ بِالْأَثْمَارِ فِي كُلِّ حِينٍ.

زمانی که ریشه‌ی درخت محکم شد،
رشد کرده و شاخه‌ها در آمده،
و هر زمانی در دنیا و آخرت میوه می‌دهد.

و این داستان، داستانِ (کلمات طیب)
و (کلمات خبیث)، است.

در مباحث آینده،
مواردی از (کلمات طیب) و (کلمات خبیث)،
و آثار تربیتی آنها را،
که قرآن کریم معرفی می‌کند،
به شما تقدیم خواهیم کرد.

و این داستان،
داستانِ (کلمات طیب)
و (کلمات خبیث)، است.

پایان جلسه ششم گفتاری پیرامون
(کلمات طیب و کلمات خبیث)

عنقای قاف را هوس آشیانه بود
غوغای نینوا همه در ره بهانه بود
جایی که خورده بود می، آنجا نهاد سر
دردی گشی که مست شراب شبانه بود
یکباره سوخت ز آتش غیرت، هوای عشق
موهوم پرده‌ای اگر اندر میانه بود
در یک طبق به جلوهء جانان نثار کرد
هر دُرّ شاهوار کش اندر خزانه بود

نامد به جز نوای حسینی، به پرده راست
روزی که در حریم الست این ترانه بود
بالله! که جا نداشت به جز بی نشان در او
آن سینه‌ای که تیر بلا را نشانه بود
کوری نظاره کن که شکستند کوفیان
آینه ای که مظهر حُسن یگانه بود
نی نی، که وجه باقی حق را هلاک نیست
صورت به جاست، آینه گر رفت، باک نیست

بر فرس تیزرو هر که تو را دید گفت
برگ گل سرخ را باد کجا می برد
قاسم رزمنده رفت رو سوی میدان رزم
این گل خوشبوی را عشق جدا می برد
نو گل باغ حسن (ع) رفت به نزد عمو
درد دل خویش را فاش بگوید به او
اذن جهادش دهد سرور تابنده رو
سوی عمویش زشوق خویش چرا می برد

چونکه به مرکب سوار قاسم رزمنده شد
قلب عمو ناگهان از بدنش کنده شد
بر تن قاسم زره خود براننده شد
غنچه‌ی این باغ را باد بلا می‌برد
قاسم شیرین سخن داد بزد ای عمو
جانب قاسم بیا دادرس نیکجو
تا که رسیدش به سر، سرور منظر نکو
باب من آمد عمو روح مرا می‌برد

السَّلَامُ عَلَى وَليِّ اللَّهِ وَ حَبِيبِهِ؛
السَّلَامُ عَلَى خَلِيلِ اللَّهِ وَ نَجِيبِهِ؛
السَّلَامُ عَلَى صَفِيِّ اللَّهِ وَ ابْنِ صَفِيِّهِ؛
السَّلَامُ عَلَى الْحُسَيْنِ الْمَظْلُومِ الشَّهِيدِ؛
السَّلَامُ عَلَى أُسِيرِ الْكُرْبَاتِ وَ قَتِيلِ الْعَبْرَاتِ.